

– дотриманням правди. Тієї правди шукав руський народ у краях розлогої Греції, та не знайшов...” [4: т. 39: 529]. І лише у цій царині своєї творчості, на думку І. Франка, І. Потій послуговувався риторикою, яка “іскриться”, порівняннями, антитезами. Він звертався до Біблії, як потужного засобу впливу на опонента, проявляв ерудицію у знанні історії церкви, творах отців церкви.

Дещо побіжним виявився аналіз проповідей та гомілій І. Потія. Принагідно І. Франко зазначив, що у них він постав послідовником єзуїтів, особливо Петра Скарги, якого він ставить дещо вище від І. Потія, визнає його великим проповідником. Проповіді ж І. Потія називав абстрактними, “безбарвними”, що не справляють враження на читача. Побіжним екскурсом пройшовся вчений по життєпису І. Потія після 1596 року, хоча цей період не менше цікавий у релігійній та полемічній його долі.

Отже, наукові студії І. Франка адекватно репрезентували постать відомого полеміста кінця XVI – початку XVII ст. І. Потія. Багато в чому і досі актуальними є деякі тези, що їх уперше висунув та обґрунтував саме він про І. Потія. А подальше вивчення творів полеміста в контексті української полемічної прози кінця XVI – початку XVII ст., вочевидь, відкриє нові грані його творчості, яка мала свого часу широкий резонанс.

Література:

1. Білецький О. І. Франко й індійська література // Білецький О. Від давнини до сучасності. Збір. праць з питань української літератури: У 2 томах. – К., 1960. – Т. II.
2. Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії. – Львів, 2000.
3. Потий И. Антиризис или Апология против Христофора Филарета // Памятники полемической литературы. – СПб., 1903. – Кн. III.
4. Франко І. Збір. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
5. Studzinski C. Pierwszy występ literacki Hipacysza Pocięja. – Lwów, 1902.

Катерина Кусько (Львів)

Франко і Гете: дискурс поетичних стратегій і культур

Процеси європейської інтеграції культурологічного змісту сприяють дедалі ширшим взаємодіям культур, у тому числі на рівні художньої літератури, художньої творчості, орієнтують на посилення зв’язків культур різних країн і народів. Це вимагає дедалі глибшого вивчення творчих здобутків і літературно-художньої спадщини визначних діячів науки, культури, мистецтва, до яких без сумніву належить велетень української і світової культури Іван Франко.

Досліджуючи сторінки життя і діяльності І. Франка, важливо збагнути великий внесок цього українського поета і мислителя в скарбницю світової літератури, у розробку й актуалізацію культурологічних творчих тенденцій, зокрема у системи міжкультурних відносин на творчій базі різних народів і країн. Саме таку дискурсну методологію простежуємо в літературно-поетичній і політичній діяльності І. Франка – поета, прозаїка, літературознавця, перекладознавця і перекладача, а також визначного громадського діяча.

Світ знає І. Франка як талановитого письменника, вченого-літературознавця, перекладача, який у нелегких умовах тогочасного життя у Галичині зміг донести культурну спадщину українського народу, до зарубіжного читача, а також піднести літературно-творчі здобутки українського народу до світових. Саме завдяки плідній перекладацькій діяльності І. Франка громадськість України змогла пізнати й оцінити світову літературу, зокрема твори Й.-В. Гете, Ф. Шіллера, Г. Гайне, В. Шекспіра та багатьох інших. Не випадково, що саме твори Й.-В. Гете, а пізніше і Г. Гайне були перекладацькою школою й І. Франка. Цих двох велетнів поезії І. Франко особливо цінував, прекрасно знав, талановито перекладав, вчився у них, адже й сам належав до категорії талановитих творців.

Культурологічна праця І. Франка – це діяльність визначного творця в найкращому і найблагороднішому розумінні цього слова. Привернімо увагу до одного з важливих і плідних напрямів у діяльності І. Франка – до перекладів з різних мов, особливо з німецької. Адже це мова, яку І. Франко добре знав з дитинства, вдосконалював під час навчання у Віденському університеті і, особливо, під час роботи над перекладом класичного твору Й.-В. Гете – трагедії “Фауст”. Провідною тезою в діяльності великого українського поета, мабуть, апріорі можна вважати таку: *Франко і Гете – взаємодія в дискурсі європейських культур: Україна – Німеччина – Світ*. Передусім наголосимо, що діалог культур знаходить вияв і відображення у численних працях аналітичного перекладознавчого та літературознавчого змісту. Згадаймо у зв’язку з цим одного з дослідників цієї проблематики М. Дармограя, який у праці інтеркультурологічної орієнтації простежив процеси “входження” української літератури в німецькомовний світ, презентував зміст робіт окремих німецьких літературних критиків з аналізом творчості Т. Шевченка, І. Франка, Г. Сковороди, М. Бажана, О. Гончара та ін. Ця праця львівського науковця, незважаючи на окремі недоліки, стала своєрідною презентацією німецькому читачеві української літератури, класичної і сучасної, а отже, і певним кроком до міжмовного, міждержавного взаєморозуміння [1]. Аналогічні інтеркультурні стратегії і прагматику простежуємо у виданні творів Т. Шевченка німецькою мовою під загальною назвою “Der Kobsar”. Збірка містить талановиті переклади поезії велетня української поезії німецькою мовою, зокрема поета Е. Вайнерта і літературознавця, професора А. Курели [7]. Отже, літературні зв’язки Німеччини і України, у тому числі перекладознавчі, мають і давні, і нові традиції, актуалізовані сучасним культурним життям України та світу, а також зверненням до плідних літературних джерел – І. Франка і Й.-В. Гете.

Твори Й.-В. Гете були відомі в Україні ще за життя поета. Про це довідуємося, зокрема, з цікавого бібліографічного покажчика В. Дорошенка “Гете в українських перекладах, переспівах та наслідуваннях”, що вийшов у світ до 100-річчя від дня смерті Й.-В. Гете у 1932 році. В. Дорошенко аналізує побіжно якість різних перекладів Й.-В. Гете українською мовою, передусім ліричних поезій, драматичних творів, балад, а також відомого в Німеччині та за її межами роману “Страждання молодого Вертера” [3].

Цікаво простежити, як уважно ставився І. Франко до перекладів творів Т. Шевченка німецькою мовою. У статті-рецензії під назвою “Шевченко по-німецьки” на книгу Аннети фон Дросте-Гільсг, яку вона видала у 1911 році під назвою “Ausgewählte Gedichte von Taras Schewtschenko”, І. Франко уважно зіставив оригінал твору та особливості його перекладу німецькою мовою [6: т. 38: 525–531]. Як критик і поет, І. Франко детально висвітлив окремі фрагменти з перекладознавчих позицій, зокрема передмову автора, “студійку”, за висловом І. Франка, про творчість великого українського поета, ілюстративні матеріали до книги, зіставив мовно-стилістичний рівень оригіналів і перекладів, зокрема критичного змісту, І. Франко аргументував той факт, що окремі фрагменти в українському оригіналі в перекладі німецькою мовою неадекватно сприймаються, зокрема такі відомі слова поета:

Тече вода з-під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина,
Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють [6: т. 38: 529].

У німецькому перекладі, який зробила Юлія Вірґінія (Julia Virginia,) загалом добре передано зміст фрагмента, його синтаксичну організацію, національний колорит, зокрема природу, що оточує поета. Німецька авторка передала шевченківські думки так:

Fließt das Wasser unterm Ahorn,
Fließt zum Tal hinunter,
Längs der Schlucht, und rot am Wasser
Prangt der Hirschholunder,
Prangt der traute Hirschholunder
Ahorn, er treibt Sprossen,
Und es grünen Lorberweiden
Rings und Weidenschossen [6: т. 38: 529].

І. Франко з гумором зауважував про відповідність німецької назви *Lorberweide* українському слову *верба*, і водночас невідповідність лексемі німецькій *Weidenschossen*, що для поета-перекладача відомо “майже певно”. Франко-перекладач порівняв

кількість поетичних рядків в оригіналі і перекладі, звернув увагу на відповідність стилю рядків, зокрема перших рядків оригіналу і перекладу: “Думи мої, думи мої”, де 4-й рядок *Сумними рядами* письменник переклав німецькою мовою: *traurig ohne Erbarmen* (сумні від жалю).

І. Франко як письменник, перекладач, критик і мовознавець звернув особливу увагу на лексемний склад перекладу поетичних рядків. Неадекватною, наприклад, вважав І. Франко вживання лексеми “*Byzanzia*” замість звичайного німецького “*Byzans*” (*byzantinisch: dogідливий, улесливий*). Не можна також назвати, наголосив І. Франко, “сірий будинок” німецьким “*Graustier*” (жахливий звір) [6: т. 38: 529].

Гостро й критично аналізував І. Франко німецькі переклади Шевченкових творів Д. Шойнарівського, який у Чернівцях видав книжечку перекладів творів Т. Шевченка (*Schewtschenkos ausgewählte Gedichte. Czernowitz. – 1904*). “Щоб заховати розмір і риму, – писав І. Франко, – перекладач посвячує докладність передачі оригіналу, посвячує його простоту, мелодійність і грацію, а головно – заколює на тім вівтарі німецьку мову. Він перекладає Т. Шевченка на неможливий, страховинний німецький жаргон, який у кожного, хто привик читати німецькі вірші, може збудити тільки регіт, а в дальшому ряді нехить до нашого поета” [6: т. 35: 190].

Такий всебічний і якісний підхід до перекладу поетичних творів, пошуки форм, адекватних змісту, простежуємо у творчості визначних поетів, учених і дослідників – Гете і Франка. У Й.-В. Гете, наприклад, це постійні наполегливі пошуки мовних форм, адекватних дискурсивній прагматиці. У творі Й.-В. Гете “*Фауст*” це пошук мовних структур для стислого, але стратегічно і прагматично вагомого вислову провідних ідей поета, зокрема ідеї “мудрості земної”. Таку провідну ідею, “верх мудрощів земних” Й.-В. Гете вбачав у тому, щоб “жити на вільній землі з вільним народом” / “*Auf freiem Grund mit freiem Volke stehen*”. Цікавим за змістом та еволюцією є цей висновок Фауста Й.-В. Гете; він перегукується з мотивами життєвих кредо і політичних поглядів І. Франка, з мріями обох великих поетів – жити з вільним народом на вільній землі: “*Auf freiem Grund mit freiem Volke stehen*”. Наукові співробітники національного музею класичної німецької літератури у Ваймарі на основі документальних матеріалів про життя і творчість Й.-В. Гете простежили еволюцію цього політичного гасла поета, висловленого в трагедії “*Фауст*”.

Першим варіантом фрази були слова Фауста: “*Auf eigenem Grund und Boden stehn*”. Але Й.-В. Гете і його Фауст розуміли, що не всі мають можливість володіти власною землею, тому виник новий варіант вислову: “*Auf wahrhaft eigenem Grund und Boden stehn*”. Проте ці слова також не задовольняють поета, адже не всі, хто має землю – це вільні люди. Нарешті з’являється останній варіант, який відповідає концептуальній прагматиці поета: “*Auf freiem Grund mit freiem Volke stehn*” (“*Faust*” Vers 11580. Weimar, 1983). Останнє гасло, мабуть, найбільш досконале, політично та ідейно вагоме, одночасно просте й ідейно досконале: *жити на вільній землі з вільним народом*. Саме в цьому вбачав Й.-В. Гете “верх премудрощів земних”.

І. Франко не завершив повністю переклад “*Фауста*” українською мовою, про-

те ідеї, закладені вже в першій частині твору Й.-В. Гете, ідеї пошуку мети життя, страждань і прагнень заради кращого життя знайшли своє ідейно-художнє втілення у Франковому перекладі “Фауста”. Перекладацька діяльність І. Франка набула особливого значення для культурологічних процесів в Україні. Різні аспекти цієї діяльності її зміст і значення, талановите втілення гуманістичних прагнень народу, вплив ідей “великого німця” Й.-В. Гете на культурологічні процеси в Україні, всі ці аспекти діяльності І. Франка, у тому числі стратегічного спрямування, а також якість перекладів та їхній вплив на сприйняття Гетевого твору, перекладацький талант І. Франка, діапазон його знань в об’ємних філологічних сферах – усі ці та інші питання *уможливлюють реалізацію культурологічного дискурсу: Україна – Франко – Гете*. Окремі аспекти цієї проблематики досліджено у монографічній праці Л. Рудницького. Учений наголосив, що Франків переклад має безперечно свою вартість не тільки як перше подання одного з найбільших творів світової літератури, але й як джерело пізнання поета – Франка та Франка-літературознавця [5: 96]. До цих слушних слів і думок, мабуть, важливо додати також, за висловом Л. Рудницького, історичну правду про те, що в особі І. Франка український народ, а також інші народи світу відчули і відчуватимуть дедалі більше визначного представника, друга українського народу та інших народів світу.

Єднання народів, прагнення донести до українського читача кращі здобутки світової культури – це те, що ми сьогодні розуміємо та кваліфікуємо як європейську та міжнародну культурологічну глобалізацію у поєднанні з культурологією національною, індивідуальною, справді народною, високо художньою, тобто такою, якою є для нас творчість І. Франка.

Література:

1. Дармограй М. Українська література у критиці німецької демократичної літератури. – Львів, 1969.
2. Гете В. Вибране. – К., 2005.
3. Дорошенко В. Гете в українських перекладах, переспівах та наслідуваннях. – Львів, 1932.
4. Кусько К. “Фауст” у перекладі Івана Франка: дискурсні міркування // Вісник Сумського державного університету. – Суми, 2002.
5. Рудницький Л. Іван Франко і німецька література. – Мюнхен, 1974.
6. Франко І. Зібр. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
7. Schewtschenko T. Der Kobsar. – Москва, 1968.